

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERİN VE LİDERLERİN DEMOKRASİ SÖYLEMLERİ

The Democracy Discourses of the Political Parties and the Leaders in Turkey

Doç. Dr. A. Fulya ŞEN¹

Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi
Gazetecilik Bölümü, Elazığ
*ORCID: 0000-0003-3350-8292

Tülay CENGİZ²

Fırat Üniversitesi SBE,
İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Elazığ
*ORCID: 0000-0001-6054-5254

ÖZ

Bu çalışmada, Türkiye'deki demokrasi söylemlerinin temel niteliklerini araştırmak amacıyla siyasal konuşmalarda ve metinlerde yer alan demokrasi temsilleri incelenmiş ve siyasal liderlerin demokrasi kavrayışlarındaki farklılıklar analiz edilmiştir. Bu çerçevede, liderlerin söyleminde demokrasi kavramının kullanılma biçimleri incelenirken, aynı zamanda bu demokrasi söylemlerinin refah, yoksulluk ve refahın eşit olmayan dağılımı gibi sosyal ve ekonomik sorunlara ilişkin kapsayıcılık düzeyi de tartışılmıştır. Bu çalışma, siyasal liderlerin demokrasi kavrayışlarını ortaya koymayı, siyasal söylem çözümlemesi ve eleştirel siyasal iletişim çalışmalarına bir katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu amaçla, siyasal konuşmalarda ve metinlerde geçen "demokrasi" kavramı ve ilişkili kavramlar içerik ve söylem çözümlemesi yöntemleri birlikte kullanılarak incelenmiş ve siyasal liderlerin demokrasi kavramını ve demokrasinin temel bileşenleri olan anayasa, eşitlik, adalet, hukukun üstünlüğü, hak ve özgürlükler, hukuk devleti ve güçler ayrılığı gibi temel değerleri hangi bağlamda ve nasıl kullandıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada, liderlerin demokrasiden farklı şeyler anladıkları ve onu normatif yönleriyle değil de daha çok kendi pragmatist çıkarlarına uyumlu olacak şekilde yorumladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Siyasal partilerin ideolojik farklılaşması, demokrasi anlayışlarını da dönüştürmektedir. Liderlerin demokrasiden aynı şeyi anlamamaları ve onu daha çok seçim malzemesi olarak kullanmaları demokrasinin giderek gerilemesi sonucunu da doğrulamaktadır.

Anahtar kelimeler: *Demokrasi, Siyasal Dil, Söylem, Demokrasi Söylemi, Siyasal Söylem Çözümlemesi*

Extended Abstract: In the tradition of western political thought, there is, in fact, a view that language and politics are intimately linked at a fundamental level. Analysing political discourse is essential to reveal in the way language use in the world of politics. Therefore, domestic and global politics have become a subject of the linguistic studies. For example, international in its perspective, the changing landscape of global political language post-September 11 has been examined and has been identified self-legitimising language and the increasing use of religious imagery in political discourse (Chilton, 2004). van Dijk (1997) notes that critical-political discourse analysis deals especially with the reproduction of political power, power abuse or domination through political discourse, including the various forms of resistance or counter-power against such

¹ fulyasen@firat.edu.tr

² tulaycengiz04@gmail.com

forms of discursive dominance. Besides parliamentary debates, bills, laws, government or ministerial regulations, and other institutional forms of text and talk, political discourse also covers genres as propaganda, political advertising, political speeches, media interviews, political talk shows on TV, party programs, ballots, and so on.

Scheuer (2005) indicates that there are many approaches to democratic politics but in the end only a few known recipes for success. Accordingly, one is to mobilise the base to increase voter turnout. Second is to reduce the opposition's turnout. Moreover, a third is to try to win over the uncommitted middle. When we look at the political milieu of Turkey, it can be argued that the political leaders' goals are determined by these insights. Moreover, Farrelly (2015) points out the paradox of pervasive reference to democracy as a legitimization of political action by liberal governments versus the converse weakening of actual democratic practice within the liberal world. Farrelly also argues that the political actors oversimplify the idea of democracy. Niose (2015) also notes political discourse is getting dangerously anti-intellectual and argues that image, emotion, and lack of substance define politics today. In this context, media are also the part of the chain of political discourses. With the advancement of technology, media has been, besides being as a platform conveying political talks and texts, having an increasingly important and sometimes even dominant role in modern politics.

In this study, in order to investigate the fundamental characteristics of the discourses of democracy in Turkey, it has been analysed the way of use of democracy in the political speeches and texts and the differences in political leaders' insights into democracy. In this context, we have examined not only the concept of democracy used in the discourse of the leaders but also discussed its coverage of social and economic issues such as welfare, poverty and unequal distribution of wealth. This study aims to reveal the political actors' democracy insights and to contribute to political discourse analysis and critical political communication studies. For this purpose, the concept of democracy and the relevant concepts in the political speeches and texts have been examined through content and discourse analyses. It is tried to be identified how the political leaders use the concepts of democracy, constitution, equality, justice, the rule of law, rights and freedoms, state of law and separation of powers.

According to the findings of the study, the ruling party (Justice and Development Party) reduces democracy to the election process and ballot boxes. CHP (Republican People's Party) brings the limitation of state power and the rule of law into the forefront as a must of democracy and draws attention to fundamental rights and freedoms. MHP (Nationalist Movement Party) references to the values and symbols of nationalism and raises its voice against the national security threats and the terrorists. HDP (Democratic Party of Peoples) points out multiculturalism and the ethnic identities in the context of the Kurdish question and implies the resolution by way of living together with differences. Thus, it has been concluded that the political leaders comprehend the concept of democracy differently and they interpret it in accordance with own interests rather than with the normative aspects of democracy. The ideological differentiation of the political parties transforms their understanding of democracy. The fact that the leaders do not evaluate democracy in the same way and they use it for election victory lead to the fall of democracy gradually. The lack of an integrative and universal comprehending associated with democracy in Turkey prevent the construction of democracy consciousness in the public sphere.

Keywords: *Democracy, Political Language, Discourse, the Discourse of Democracy, Political Discourse Analysis*

GİRİŞ

Siyasal düşünceler ortaya çıktığından beri "kim yönetmeli?" sorusu tartışılmış ve "halkın yönetmesi gerektiği" evrensel olarak kabul edilmiştir. Liberaller, muhafazakârlar, sosyalistler, komünistler ve hatta faşistler bile her yerde demokratik kimliklerini ve demokratik idealleri güçlendirmeyi amaçladıklarını ilan etmişlerdir. Dolayısıyla, bu popülerliği demokrasiyi anlaşılması zor bir kavram haline getirmiş ve demokrasi siyasetçiler tarafından devamlı tekrarlanan ancak varlığı daha az hissedilen bir soyutlamaya dönüşmüştür. Günümüzün endüstriyel

Batı toplumlarında gelişen modern demokrasi anlayışı "liberal demokrasi" olarak adlandırılmakta ve demokrasinin özgün bir modeli olarak tüm dünyadaki egemen demokrasi anlayışını temsil etmektedir. Liberal demokrasinin temel unsurları olan anayasa ile sınırlanmış hükümet, bağımsız yargı, seçim sistemi, eşit oy hakkı, sağlıklı bir sivil toplum, bireysel hak ve özgürlükler ve kapitalist ekonomik düzen evrensel değerler olarak kabul edilmektedir. Özellikle, seçimler siyasi otoritenin meşru kaynağı olarak görülmektedir. Liberal demokrasiler, ayrıca, birbiriyle rekabet eden farklı toplumsal grupları ve çıkarları içeren ve her birine hükümet etme olanaklarını tanıyan çoğulcu demokrasiler olarak da tanımlanmaktadır. Ancak, liberal demokrasi kapitalizm ve demokrasi arasındaki uyumsuzluk bakımından Marksistler tarafından eleştirmektedir. Liberaller ve muhafazakârlar mülkiyet hakkını demokratik düzenin ve bireysel hakların temeli olarak görürken, Marksistler liberal demokrasinin toplumsal eşitsizlik ürettiğini, bunun aslında bir burjuva demokrasisi olduğunu ve özel mülkiyet tarafından manipüle edildiğini savunmaktadırlar. Diğer taraftan, radikal demokratlar da liberal demokrasinin egemen formu olan temsili demokrasiyi eleştirmekte, katılımcı veya doğrudan demokrasi idealine vurgu yapmaktadır (Heywood, 2015).

Ancak, demokratikleşme hâlâ tartışılan bir kavramdır. Özellikle, köklü demokrasiler özgürlük kavramını merkeze koyarken, günümüzde dünyanın pek çok yerinde demokrasinin niteliği ve doğası ile bağdaşmayan - derin yoksulluk, pazar köktencililiği, aşırı milliyetçilik, radikal dinci akımlar gibi- yeni zorluklar ortaya çıkmaktadır ve bu nedenle demokrasi devam eden bir süreç olarak görülmektedir. Diğer taraftan, artan sosyo-ekonomik eşitsizlikler, yoksulluk ve toplumsal dışlanma siyasal hakları da anlamsız hale getirmekte ve yurttaşlık pratiğinin önünde bir engel olarak durmaktadır. Dolayısıyla, demokratikleşme sürecinin sadece siyasal alanı değil, ekonomik alanı da kapsamı gerektiği tartışılmaktadır. Özellikle, dünya üzerinde etnisite, cinsiyet ve sınıf temelinde demokratikleşmeden söz etmenin çok zorlaştığı bir çağda, siyasal sistemleri "sınırlı" veya "liberal olmayan" demokrasiler olarak kategorize etmek daha anlamlı görünmektedir (Grugel ve Bishop, 2014). Shorten'ın (2016, s.107) da vurguladığı gibi, demokrasi belki de siyaset alanının en karmaşık kavramıdır; onu herkes savunmakta, ancak herkes aynı tür demokrasiyi savunmamaktadır.

Bu bağlamda, siyasi liderlerin demokrasi kavramını kullanma biçimleri demokrasi söyleminin şekillenmesinde etkili olmaktadır. Farrelly (2015), Amerika, İngiltere ve Avustralya gibi liberal devletlerin liderlerinin konuşmalarında demokrasi kavramını nasıl kullandıklarını analiz etmiş ve liderlerin kullandığı demokrasi kavramı ile servetin eşit olmayan dağılımı arasındaki bağlantıya dikkat çekmiş, liberal devletlerin liderleri için demokrasinin gerçekte küçük bir azınlığın refahı ile bağlantılı olduğunu ve liderlerin bu servet eşitsizliğini ve anti-sendikacılığı demokrasi kavramını kullanarak haklı çıkardıklarını vurgulamıştır (s.4). Bu çalışmada, Türkiye'de siyasal partilerin metinlerinde ve siyasi liderlerin konuşmalarında yer alan demokrasi temsilleri incelenmiş ve liderlerin demokrasi kavrayışlarındaki farklılıklar eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu çerçevede, liderlerin söyleminde demokrasi kavramının kullanılma biçimleri incelenirken, aynı zamanda bu demokrasi söylemlerinin refah, yoksulluk ve refahın eşit olmayan dağılımı gibi anti-sosyal ve ekonomik sorunlara ilişkin vurguları ve kapsayıcılık düzeyi de tartışılmıştır. Bu çalışma, siyasal alandaki demokrasi kavrayışları üzerinden önemli sosyo-politik konulara karşı liderlerin duyarlılık düzeylerini ortaya koymayı ve siyasal söylem çözümlemesi ve eleştirel siyasal iletişim çalışmalarına bir katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Bu çalışmada, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ve Meclis'te grubu bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Halkların Demokratik Partisi (HDP) olmak üzere dört siyasi partinin ve liderin 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 seçimleri ile 16 Nisan 2017 referandumu kapsamındaki seçim konuşmaları, TBMM grup toplantısı konuşmaları ile siyasal partilerin seçim bildirgeleri ve "anayasa değişikliği referandumu" kitapçıkları analiz edilmiştir. Siyasal konuşmalarda ve metinlerde geçen "demokrasi" kavramı ve ilişkili kavramlar içerik ve söylem çözümlemesi yöntemleri birlikte kullanılarak incelenmiş ve siyasi liderlerin demokrasi kavramını ve demokrasinin temel bileşenleri olan anayasa, eşitlik, adalet, hukukun üstünlüğü, hak ve özgürlükler, hukuk devleti ve güçler ayrılığı gibi temel değerleri hangi bağlamda ve nasıl kullandıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

1. SİYASAL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Gramsci, dili dünyayı anlamlandırma ve düşünme biçimimiz ile derinden bağlantılı bir yapı olarak görür ve dolayısıyla dili, siyaset ve hegemonya için merkezî bir unsur olarak değerlendirir (Ives, 2011, s.119). George Orwell "Politika ve İngiliz Dili" (1946) başlıklı klasik makalesinde dil ve siyaset arasındaki bağlantıya dikkat çeker; bir dilin düşüşünde siyasi ve ekonomik nedenlerin etkisini ve dilin düşünceyi nasıl manipüle ettiğini tartışır. Orwell (1946), siyasi konuşmanın amacının korkunç olayları yumuşatmak olduğunu ve bunun dili belirsizlik yoluyla enfekte ettiğini ve böylece dayanılmaz olan şeyleri kabullenmeye yol açtığını belirtir. Orwell'e göre, "siyasi konuşma ve yazı büyük ölçüde savunulmaz olanın savunulmasıdır"... "Bütün meseleler siyasi meselelerdir ve siyasetin kendisi bir yalan, aldatmaca, kaçınma, nefret ve şizofreni toplamıdır"... ve "eğer düşünce dili yozlaştırırsa, dil de düşünceyi yozlaştırabilir" (1946).

Siyaset dil üzerinden yürütülmekte ve siyasi gerçeklikler dil yoluyla paylaşılmaktadır. Siyasal söylem üç stratejik fonksiyon üzerinden işlemektedir: Zorlama ve direnç (*coercion and resistance*), meşrulaştırma ve gayrimeşrulaştırma (*legitimization and delegitimization*), temsil ve yanlış temsil (*representation and misrepresentation*) (Chilton ve Schaffner, 2011'den akt. Şen, 2015). Dunmire (2012, s.735) dil ve siyaset arasındaki ilişkinin "ayrılmaz" ve "gerekli" olduğuna dikkat çekmiş ve dil olmadan siyasetin yürütülemeyeceğini ve antik Yunan'dan günümüze retoriğin siyasi inanç ve eylemin belirlenmesinde güçlü bir siyasi silah olduğunu vurgulamıştır. Dunmire (2012), klasik retorik geleneğin mirasından hareketle, siyasi metinlerin söylemsel ve dilsel boyutlarına odaklanan "siyasal söylem çözümlemesi" kavramını kuramsal ve analitik yönden irdelemiştir. Buna göre, siyasi söylem çalışması, eleştirel söylem çözümlemesi ile yakından ilişkilidir ve hem güç, anlam ve maddi kaynaklar üzerindeki iktidar mücadelesinde hem de işbirliğinin ve direnişin örgütlenmesinde dilin oynadığı kilit role odaklanır.

Kampf (2015), siyasi söylemi somut siyasi konularla ilgili olarak metinlerde ve konuşmalarda üretilen ve siyasetçilerin kullandığı dil olarak tanımlar. Siyaset bir taraftan iktidar mücadelesini önlemeyi ve çözmeyi amaçlayan siyasi aktörler ve kurumlar arasındaki işbirliğini içerirken, öte yandan merkezde ve periferide bulunan aktörler arasında süregelen bir iktidar mücadelesidir. Özetle, siyasi söylem, siyasi meseleler (siyaset dili) veya kurumsal siyasi aktörlerin (siyasetçilerin dili) fiili dil kullanımıyla ilgili olarak ortaya çıkan konuşma ve metin olarak tanımlanabilir. Kampf (2015, s.15), siyasi söylem çözümlemesinin belirli bir siyasi dünyaya (coğrafi ve kültürel) ilişkin köklü ve normatif varsayımların farklı kültürel ve siyasi dünya görüşleri tarafından sorgulanabileceği mekanizmalara ışık tutabileceğini ve niceliksel araştırma perspektifiyle birlikte bir zenginlik sunduğunu belirtir.

Siyasi söylem ikna edici temsilleri içermektedir. Siyasi söylem çözümlemesi ise siyasi söylem yoluyla siyasi gücün yeniden üretilmesinde dilin rolünü inceler. Antik demokrasilerde olduğu gibi modern demokrasiler de demokratik ve oligarşik eğilimlerin bir kombinasyonudur. Demokratik siyasetin içinde çatışma ve işbirliği birlikte var olmaktadır. Siyaset, sadece uyumsuzluk ve çatışma ortamında değil, aynı zamanda bir belirsizlik ve tamamlanmamışlık hali ve bir risk içinde yürütülmektedir. Bütün bu kısıtlamalar karar almanın rasyonalitesini etkilemektedir. Siyasi alanda retorik ikna etmeyi ve gerekçelendirmeyi sağlamaktadır (Fairclough ve Fairclough, 2012: 89-92). Söylem çözümlemesi anlamsal veya anlatımsal (temsili) içerikle ilgilenmektedir. İçerik çözümlemesi ise niteliksel bir veriyi ele almakla birlikte, analizi niceliksel ve oluşturulan kategorilerin sayılmasına ve istatistiksel analizine dayanmaktadır. Söylemin birimleri ise sözcükler, sözcük kalıpları, cümleler ve temalardan oluşur ve analiz edilen materyale özgüdür. Söylem çözümlemesi, içerik çözümlemesinin kodlama kategorilerden çok daha fazlasını içerir, bu nedenle kapsayıcıdır (Wood ve Kroger, 2000, s. 32).

Söylem çözümlemesi aynı zamanda bireylerin toplumsal dünyalarını inşa etmek için dili nasıl kullandıkları ile ilgilenir. Söylemler, bireyselden çok toplumsal olarak üretilir. Söylem çözümlemesi ikna stratejilerine de odaklanır ve söylemsel güç yapılarını inceler. Bu nedenle, kimin söylediği çok önemlidir (Rose, 2016). Wilson (2003), siyasi söylem çözümlemesinin dil seçiminin belirli siyasi etkiler için yönlendirildiği noktaları araştırmayı amaçladığını, siyasi söylemin dilbilimin çeşitli düzeylerinde, anlamsal olarak sözcük seçiminden örtmecelelere kadar geniş bir alanı kapsadığını belirtmekte; ancak, toplumsal kuramı ve dilbilimsel

kuramı birleştirmenin ve toplumsal ve siyasal bağlamla birlikte dil-temelli bir çözümlemenin önemini ve siyasal manipülasyonda dilin rolünü vurgulamaktadır.

Chilton (2004) siyasal sürecin bir tür ikna ve pazarlık içerdiğini ve uzlaşma, meşruiyet ve otorite inşa etme üzerinde dil kullanımının etkisini, Batılı siyasal düşünce geleneğinde dil ve siyasetin temel bir düzeyde iç içe geçtiğini ve siyasetin büyük ölçüde dilin kullanımına dayandığını belirtmekte ve dilin gerçekleri çerçevelemede ve olayları temsil etmede belirleyici bir rolü olduğunu vurgulamaktadır. Chilton'un (2004, s.199) da işaret ettiği gibi, siyasal aktörler siyasal durumları meşrulaştırma temelinde hareket etmektedir. Bunun anlamı, dili siyasal olarak kullanan siyasetçilerin eylemlerini veya eylem önerilerini haklı çıkarmaya yönelik güçlü bir baskı hissediyor olmalarıdır. "Siyaset" olarak adlandırdığımız şeyin temelinde başkalarının yararlı-zararlı, iyi-kötü, adil olan ve olmayan şeyler hakkında ortak bir görüşe sahip olmalarını sağlama düşüncesi vardır ve bunu yapmanın tek yolu dildir.

van Dijk (1997), "Siyasal Söylem Çözümlemesi Nedir?" başlıklı çalışmasında daha analitik bir şekilde siyasal söylem çözümlemesi yapmanın programatik yolları üzerinde durmuştur. Buna göre, eleştirel siyasal söylem çözümlemesi, çeşitli direniş biçimleri ve karşı-iktidar biçimleri de dahil olmak üzere, siyasal söylem yoluyla siyasal gücün veya tahakkümün yeniden üretimini inceler. Özellikle böyle bir çözümleme, bu tür bir egemenlikten kaynaklanan toplumsal ve siyasal eşitsizliğin söylemsel koşulları ve sonuçlarıyla ilgilendir. Siyasal söylem çözümlemesi, en temelde, siyasal bağlamın özelliklerini anlamayı gerektirir. Bu yapıldıktan sonra diğer söylem çözümlemeleri gibi ele alınabilir. Bu bakımdan, siyasal söylem çözümlemesinin özellikleri, söylemin yapıları ile siyasal bağlamın yapıları arasındaki ilişkilerde aranmalıdır. Metnin ve konuşmanın özellikleri siyasal bağlamda ele alındıktan sonra sözdizimi, anlam, üslup veya retorik gibi dilsel özellikleri açısından incelenebilir. Örneğin, metaforlar, bir siyasal bağlam içinde, siyasal rakiplere saldırılması veya gücün meşrulaştırılması şeklinde bir işlevi yerine getirebilir. Dilbilimsel unsurlar, ancak bu tür özellikler söz konusu olduğunda siyasal söylem çözümlemesinin bir parçasıdır. van Dijk (2016, s.73) söylemin, gücün kötüye kullanımını yeniden üreten bir ideolojik bir temele dayandığını belirtir ve söylemin ideolojik yapılarını ortaya çıkarmak amacıyla çeşitli kategoriler önerir. Örneğin, kutuplaştırma, biz ve onlar ayrımı, kimlik vurgusu, kendini olumlu-karşıtını olumsuz tanımlama, eylemler, normlar, değerler ve çıkarlar üzerinden kurulan dil kullanımları ideolojik yapıları oluşturmaktadır.

2.TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ SÖYLEMİ

2.1 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada; AK Parti, CHP, MHP ve Halkların HDP'nin 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 genel seçimleri sürecinde yayımlamış oldukları seçim beyannameleri ile 16 Nisan 2017 referandumu için hazırlanan "anayasa değişikliği referandumu" kitapçıkları incelenmiştir. Ayrıca, AK Parti'yi temsil eden siyasal aktörler olarak Ahmet Davutoğlu'nun ve Binali Yıldırım'ın (Mayıs 2016'da Ahmet Davutoğlu istifası sonucunda AK Parti Genel Başkanı olması nedeniyle analize dahil edilmiştir), Cumhuriyet Halk Partisi lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun, Milliyetçi Hareket Partisi lideri Devlet Bahçeli'nin ve Halkların Demokratik Partisi lideri Selahattin Demirtaş'ın eşit süreli birer TBMM grup toplantısı konuşması ile birer miting konuşması da siyasal konuşma örneği olarak analiz edilmiştir.

Bunlara ek olarak, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın siyaseti belirleyen güçlü bir aktör olması nedeniyle 7 Haziran 2015, 1 Kasım 2015 ve 16 Nisan 2017 süreçlerine ilişkin üç konuşması da örneklem birimine dahil edilmiştir. Bu kapsamda, 02.05.2015 tarihinde "Diyarbakır Toplu Açılış Töreni"nde yapmış olduğu konuşma, 01.10.2015 tarihinde yapmış olduğu "Türkiye Büyük Millet Meclisi 25. Dönem 2. Yasama Yılı Açılış Konuşması" ve 15.04.2017 tarihinde "Sarıyer Buluşması" nda yaptığı konuşma incelenmiştir.

Çalışmanın "siyasal konuşma" örneğini 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri sürecinde partilerin TBMM grup toplantıları ile 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri ve 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği referandumu kapsamında siyasal liderlerin Ankara ve İstanbul mitingleri oluşturmuş, çözümlemeler kampanyalara ait birer örnek üzerinden yapılmıştır. 2017'deki anayasa değişikliği referandumu kampanyası döneminde, HDP'nin 8 Nisan 2017 tarihli İstanbul mitinginde -Eş Genel Başkan Selahattin Demirtaş'ın tutuklu olması nedeniyle- halka

seslenen HDP’li milletvekillerinden Ankara Milletvekili Sırrı Süreyya Önder’in konuşması incelenmiştir. Böylece, tüm partilerin siyasal konuşmaları eşit örneklem birimleri üzerinden incelenmiştir. “Siyasi metin” örneği olarak da 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 seçim beyannameleri ile 16 Nisan 2017 referandumu için partilerin yayımladıkları “anayasa değişikliği referandumu” kitapçıkları örneklem olarak seçilmiştir.

Bu örneklem grubu çerçevesinde, siyasi aktörlerin demokrasiye ve demokrasi ile ilgili kavramlara ne sıklıkla başvurdukları, bunları hangi bağlamda kullandıkları ve siyasal konuşmaların ve metinlerin anlamları içerik ve söylem çözümlemesi yöntemi ile incelenmiş, her iki araştırma yöntemi birlikte kullanılarak konu nicel ve nitel yönleriyle analiz edilmiştir. Böylece, siyasi partilerin demokrasi söylemlerindeki özgül biçimler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın kapsamını, siyasi liderlerin 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri dönemindeki bir TBMM grup toplantısı konuşması, 1 Kasım 2015 ve 16 Nisan 2017 sürecindeki birer miting konuşması ve siyasal partilerin her üç seçim döneminde yayımlamış oldukları beyannameleri oluşturmaktadır. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın belirtilen seçim kampanyaları dönemlerinde yapmış olduğu konuşmalardan da birer örnek incelenmiştir. Böylelikle, hem siyasal konuşma hem de siyasal metin örnekleri birlikte ele alınmıştır. Ancak, araştırmanın sonuçları seçilen örneklem birimleriyle sınırlı olup, siyasal partilerin bu üç seçim döneminde kamuoyunu biçimlendiren diğer yazılı ve sözlü metinlerini kapsamamaktadır.

2.2 BULGULAR VE ANALİZ

2.2.1 İÇERİK ÇÖZÜMLEMESİ

Tablo 1: 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde AK Parti, MHP, CHP ve HDP’nin yayımladıkları seçim beyannamelerinde yer alan demokrasi kavramının ve bileşen kavramlarının niceliksel dağılımı

Anahtar sözcükler									
Siyasi Partiler	Demokrasi	Anayasa	Eşitlik	Adalet	Sosyal Haklar	Hukukun Üstünlüğü	Hak ve özgürlükler	Hukuk Devleti	Güçler Ayrılığı
AK Parti	42	85	6	42	1	3	14	2	0
CHP	54	29	17	32	9	11	12	9	3
MHP	34	24	4	56	8	14	11	10	0
HDP	13	19	16	27	4	1	10	0	2
Toplam	143	157	43	157	22	29	77	21	5

Demokrasi kavramının ve demokrasinin temelini oluşturan ilgili kavramların yazılı metinlerdeki niceliksel dağılımını göstermek amacıyla tabloda belirtilen anahtar sözcükler sayılmış ve toplamda en çok “anayasa” ve “adalet” kavramlarına referans verildiği görülmüştür. Demokrasi ise, soyut ve pozitif çağrışımlı bir kavram olması bakımından siyasi partilerin yazılı metinlerinde en çok yer verdiği bir diğer kavram olmuştur. Ancak, kavramın hangi bağlamda kullanıldığı anlamı belirleyen asıl unsurdur. Demokrasinin tamamlayıcı bileşenleri olan diğer kavramlar ise partilerin resmi siyasal metinleri olan seçim beyannamelerinde çok sınırlı düzeyde kullanılmıştır. “Anayasa” kavramına en çok Adalet ve Kalkınma Partisi değinmiştir. Bunun, AK Parti’nin anayasa değişikliği hedefinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. “Eşitlik” kavramına ise en çok Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkların Demokratik Partisi yer vermiştir. Bu kavramın siyasal partilerin söyleminin bir parçası olması savundukları değerlerin ve politikalarının bir sonucudur. Özellikle, “sosyal haklar”, “hukuk devleti” ve “güçler ayrılığı”, AK Parti’nin ve HDP’nin en az kullandığı kavramlar arasında yer alırken; genel toplamda da en düşük düzeyde dağılım göstermiştir. Sosyal haklar, hukuk devleti ve güçler ayrılığı gibi temel demokratik değerlerin siyasal dilde çok düşük düzeyde temsil edilmeleri liberal demokrasinin normatif unsurlarının ve değerlerinin içselleştirilmediğini ve bunun yaşam pratiğine dönüştürülmediğini göstermektedir.

Tablo 2: 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinde AK Parti, MHP, CHP ve HDP'nin yayımladıkları seçim beyannamelerinde yer alan demokrasi kavramının ve bileşen kavramlarının niceliksel dağılımı

Anahtar sözcükler									
Siyasi Partiler	Demokrasi	Anayasa	Eşitlik	Adalet	Sosyal Haklar	Hukukun Üstünlüğü	Hak ve özgürlükler	Hukuk Devleti	Güçler Ayrılığı
AK Parti	37	44	6	35	1	4	6	5	0
CHP	86	28	16	38	10	13	15	20	2
MHP	39	29	11	44	8	12	12	8	0
HDP	78	21	16	22	10	1	16	0	2
Toplam	170	122	49	139	29	30	49	33	4

Siyasi partilerin seçim beyannamelerine göre oluşturulan Tablo 2'ye göre, Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkların Demokratik Partisi'nin "demokrasi" kavramına daha çok yer verdiği görülmüştür. Bir önceki tabloda olduğu gibi, "anayasa" kavramı yine Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından en çok vurgulanan kavram olmuştur. Bu vurgu, anayasada değişiklik yapma hedefiyle ilgili olup, beyannamede de belirtilmiştir. "Eşitlik" kavramına ise daha çok Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkların Demokratik Partisi değinmiştir. Bu partiler eşitlik kavramını genel olarak eşit yurttaşlar ve kadın-erkek eşitliği üzerinden ele almışlardır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ise eşitlik kavramına çok az değindiği görülmüştür. "Adalet" kavramına ise bütün partiler birbirlerine yakın oranda değinmiştir. Hukukun kapsayıcılığı ve bağlayıcılığının bunda bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. "Sosyal haklar" kavramına ise, Milliyetçi Hareket Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkların Demokratik Partisi yer vermiş; ancak, Adalet ve Kalkınma Partisi neredeyse hiç değinmemiştir. Neo-liberal ekonomi politikalarının aşırı piyasacı ideolojisinde yer bulamayan sosyal haklar/refah hakları, bu nedenle, neo-liberalizmi benimseyen AK Parti'nin söyleminin dışında tutulmuştur.

"Hukukun üstünlüğü" kavramına en çok Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi referans vermiştir. Muhalefet partileri olarak iktidar partisine yönelik temel eleştiri alanlarından biri olarak "hukukun üstünlüğü" anlayışı, liberal demokrasinin de en önemli ilkelerinden biridir. "Hak ve özgürlükler" kavramına ise genel olarak tüm partiler değinmekle birlikte, Adalet ve Kalkınma Partisi'ndeki temsili daha düşük düzeyde kalmıştır. "Hukuk devleti" kavramına da daha çok Cumhuriyet Halk Partisi yer vermiştir. Ana muhalefet partisi olarak iktidarı bu kavram üzerinden eleştirmiştir. "Güçler ayrılığı" kavramına ise Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkların Demokratik Partisi değinmiştir. Bu veriler ışığında, demokrasinin temel ilkelerini ve özünü oluşturan değerlere muhalefet partileri daha çok referans vermiş ve siyasal metinlerinde Batı tipi demokrasinin temel unsurlarını benimseyen bir dil ortaya koymuşlardır.

"Sosyal haklar", "hukukun üstünlüğü" ve "güçler ayrılığı" gibi demokrasinin temel taşı olan kavramların siyasetin dilinden giderek silinmesi, 1 Kasım 2015 seçimleri öncesindeki terör saldırıları nedeniyle güvenlikçi politikaların ve beka sorununun ön plana çıkarılmasıyla ilişkilendirilebileceği gibi, demokrasi zemininden bir kopuş olarak da değerlendirilebilir.

Tablo 3: 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu kapsamında AK Parti, CHP, MHP ve HDP'nin yayımlamış oldukları anayasa kitapçıklarında yer alan demokrasi kavramı ve ilgili kavramların niceliksel dağılımı

Siyasi Partiler	Demokrasi	Anayasa	Eşitlik	Adalet	Sosyal Haklar	Hukukun Üstünlüğü	Hak ve özgürlükler	Hukuk Devleti	Güçler Ayrılığı
-----------------	-----------	---------	---------	--------	---------------	-------------------	--------------------	---------------	-----------------

AK Parti	8	26	0	6	0	4	1	2	4
CHP	10	70	3	12	0	6	4	1	6
MHP	7	89	0	3	0	4	1	2	4
HDP	6	52	2	10	0	6	3	1	4
Toplam	33	237	5	31	0	20	9	6	18

16 Nisan 2017 referandumunu, parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine doğru bir değişimi getirmesi nedeniyle siyasal sistem açısından bir dönüm noktasıdır. 16 Nisan 2017’de oylanana Anayasa değişikliklerinin demokrasiyi zayıflatacağı argümanları “hayır” cephesi tarafından savunulmuştur. AK Parti ve MHP referandumun “evet” cephesini temsil ederken, CHP ve HDP ise “hayır” diyerek bu değişikliğe karşı çıkmışlardır. “Hayır” görüşünü savunanlar, bu değişiklikleri güçler ayrılığını ortadan kaldırdığı ve parlamentoyu işlevsiz kıldığı için eleştirmektedir. Buna göre, tüm siyasal partiler anayasa referandumunu kitapçıklarında en çok “anayasa” kavramını vurgulamış; ancak, kavramları kendi yaklaşımı açısından yorumlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkların Demokratik Partisi iktidarı eleştirme bağlamında “hukukun üstünlüğü”nün yitirildiğini belirken, Adalet ve Kalkınma Partisi ile Milliyetçi Hareket Partisi ise bu kavramı süreklilik arz eden ve bozulmamış bir durum olarak değerlendirmiştir. Örneğin, “hak ve özgürlükler” kavramı iktidarın yanlışlıklarını gözler önüne sermek amacıyla Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkların Demokratik Partisi tarafından vurgulanırken, “hukukun üstünlüğü” kavramında olduğu gibi Adalet ve Kalkınma Partisi ile Milliyetçi Hareket Partisi ise ülkede hukuk devleti anlayışının hakim olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşılık, Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkların Demokratik Partisi ise ülkenin hukuk devleti anlayışından uzaklaşması bağlamında konuya yaklaşmıştır. “Güçler ayrılığı” kavramında ise yine benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi ile Milliyetçi Hareket Partisi anayasa değişikliği sonucunda “güçler ayrılığı” ilkesinin sarsılmayacağını vurgularken, Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkların Demokratik Partisi ise tam tersine “güçler ayrılığı” ilkesinin sarsılacağını, hatta tüm güçlerin tek bir kişide toplanacağına dikkat çekmiştir.

“Sosyal haklar” kavramı anayasa değişikliğine yönelik olarak hazırlanan kitapçıklarda hiç yer almazken, “eşitlik” kavramı ise çok düşük düzeyde vurgulanmıştır. Siyasi partiler aynı kavramları farklı anlam ve bağlamlarda kullanmışlar, ortak bir zeminde buluşmamışlardır. İktidar partisi, anayasa değişikliği paketini daha fazla demokrasi getireceği argümanı ile meşru bir zemine oturtmaya çalışırken, “hayır” cephesini temsil eden muhalefet partileri ise aleyhteki görüşlerini aslında içerikte yer almayan hükümler üzerinden temellendirmeye çalışmıştır. Gözler (2017)’in de belirttiği gibi, “‘Hayır’ oyu lehine ileri sürülen Anayasa değişikliğiyle cumhuriyetin ortadan kaldırılacağı veya devletin üniter yapısının değiştirileceği iddiaları Anayasa değişikliğiyle alakasız, hayal ve vehim ürünü iddialardır. Aynı şekilde ‘Evet’ oyu lehine ileri sürülen, teklif edilen hükümet sisteminin ‘Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi’ olduğu iddiası gerçek dışı bir iddiadır; çünkü ‘Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi’ diye bir sistem yoktur”. Dolayısıyla, bu ikili karşıtlık üzerine inşa edilen siyasal metinler konuyu, liberal demokrasinin temel değerleri çerçevesinde ve bir kuramsal bir zeminde tartışmak yerine, sadece polemik düzeyine indirgemıştır.

2.2.2 ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 02.05.2015 tarihinde Diyarbakır Toplu Açılış Töreninde yaptığı konuşmada demokrasi ve demokrasi ile ilişkili kavramlara ilişkin söylemleri:

“... Ama, sen yüzde 52’yi alsaydın sana da ben saygı duyardım, ama sen saygısızlık yapıyorsun, bu kadar açık, net ortada, çünkü bunların demokrasi bilinci yok...”

“...Hepiniz sandığa gidin, demokratik hakkınızı kullanın, bu demokrasinin olmazsa olmazıdır...” (02.05.2015, Diyarbakır).

Recep Tayyip Erdoğan, Diyarbakır Toplu Açılış Töreninde yaptığı konuşmasında % 52 oy alarak başa gelen bir lidere saygı duyulması gerektiğini ifade ederek muhalefetin demokrasi bilincinin olmadığını

belirtmiştir. Konuşmanın devamında ise Erdoğan, oy kullanmanın bireyin demokratik hakkı olduğu söyleyerek halkı oy kullanmaya yönlendirmiştir. Bu ifadelerde demokrasi kavramı, sadece sandıkta oy kullanma ve sandıktan çıkan nicel sonuç olarak kodlanmıştır. Dolayısıyla, bu demokrasinin ancak biçimsel yönüne karşılık gelen bir vurgudur.

AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun demokrasi ve demokrasi ile ilişkili kavramlara ilişkin söylemleri (20 Mayıs 2015 İl Başkanları Toplantısı):

"... Şimdi bazı köşe yazıları görüyorum, AK Parti'nin yeni vizyonunda neler var bilemiyoruz. Biliyorlar aslında neler olduğunu, popülist politikalar dışında bizim neler yapmak istediğimizi çok iyi bilirler ve bizim hedeflerimizi de gayet iyi bilirler, seçim beyannamemizde açık. Türkçe bilen herkes bu beyannameye girdiğinde AK Parti'nin vizyonunu görür, Türkiye'de nasıl bir demokrasi özlediğimizi Yeni Türkiye Sözleşmesiyle 100 maddede kaleme aldık. Hangi partinin böyle bir sözleşme metni ortaya çıktı?... Bizim 100 maddelik Yeni Türkiye Sözleşmesinin karşısında nasıl bir Türkiye istediğinizi ortaya koyun, gelin karşılaştıralım. Yeni anayasa nasıl tanzim edilecek, bunu birlikte konuşalım. Ama, karşımızda herhangi bir şekilde sistematik bir tarzda ortaya konmuş bir vizyon yok, AK Parti dışında sistematik bir vizyon yok..." (20 Mayıs 2015, Genişletilmiş İl Başkanları Toplantısı, Ankara).

Dönemin Başbakanı Davutoğlu, 20 Mayıs 2015 tarihinde yaptığı konuşmada "yeni Türkiye" ve "yeni anayasa" vurgusu ile Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut anayasasının değişmesi gerektiğini ifade ederken, "birlikte konuşalım" diyerek bir "birlik çağırısı" yaparken, aynı zamanda muhalefetin de anayasa ile ilgili sistematik bir vizyon ortaya koymadığını belirtmiştir. Bu söylem biçimi, kutuplaştıran ve "biz" ve "onlar" ikili karşıtlığı üreten bir konuşma biçimine örnektir.

"...Bu yeni binanın demokratik anlamda inşası özgürlüklerin korunduğu, insan onurunun korunduğu ve bu özgürlüklerle insan onurunun yeni sivil anayasamızın temel alanı olduğu yepyeni bir dönemi işaret ediyor..."

Böylece, mevcut anayasanın demokratik olmadığı ve önerilen "yeni" olanın demokratik olacağı vurgusu yer almaktadır. Bu anayasada "özgürlüklerin korunduğu", "insan onurunun korunduğu" yeni bir anlayışın yer alacağı belirtilmektedir. Ancak, bu pozitif içerikli açıklamalarda ne tür yeniliklerin hangi biçimde getirileceği söylenmemektedir. Bu da kendinin olumlu niteliklerini yansıtmaya örnektir.

Davutoğlu, ayrıca 17 Mart 2015 tarihli TBMM Grup Toplantısında yaptığı konuşmada, *"... 7 Haziran seçimlerine giderken birileri perde arkasından tuzak kurmakla meşguller... Her seçim öncesi bir kriz senaryosu devreye girer... Krize yatırım yapanlar kesinlikle kaybedecekler..."* ifadeleriyle hükümetlerine yönelik bir kumpas vurgusu yaparak aslında, siyasi rakiplerini bir tür düşmanlaştırma ve kendi seçmen tabanını bu söylem etrafında birleştirme stratejisini kullanmaktadır. McGuigan (1992), popülizmi ikili karşıtlık üretme olarak tanımlar. Bu noktada, bir düşman yaratma söylemi kitleleri bir arada tutmayı hedeflemektedir.

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun 31 Mart 2015 tarihinde yaptığı TBMM Grup Toplantısında geçen demokrasi ve demokrasi ile ilişkili kavramların söylem çözümlemesi:

"... Bu ülkeyi gerçek anlamda demokrasiyle taçlandırılmış birinci sınıf ülke yapacağız. Demokrasinin olduğu birinci sınıf ülke yapacağız; en büyük hedefimiz bu. Bu ülkede devleti elinde sopası olan devlet değil, ezilenin yanında olan, fakirin fukaranın yanında olan, garip gurebanın yanında olan sosyal devlet yapacağız..." (31 Mart 2015, CHP Grup Toplantısı).

Kemal Kılıçdaroğlu, 31 Mart 2015'te yaptığı grup konuşmasında gelecekle ilgili en büyük hedefinin ülkeyi demokrasi ile taçlandırılmış birinci sınıf ülke yapmak olduğunu ve baskıcı otoriter bir devlet anlayışından sıyrılıp ezilen ve halktan yana olan sosyal devlet anlayışını savduklarını belirtirken, bunu sadece soyut bir ideal olarak koymuş, ancak bu sosyal ve ekonomik hakları yurttaşlığın temel unsurları olarak görmek yerine, yurttaşlık statüsünü kullanmak yerine, "fakir fukara" veya "garip gureba" gibi ikincil ve küçümseyici sıfatlarla halkı tanımlamıştır. Bu sıfatlar, yurttaşlık statüsünün eşitliğe ve temel haklara dayalı doğasını zedelemektedir. Dolayısıyla, halkı yurttaşlık sıfatıyla tanımlamak yerine, sosyo-ekonomik statülerini birtakım aşağılayıcı sıfatlarla

tanımlamış ve yurttaşlığın nötr dilini tercih etmemiştir. Bu da toplumun alt sınıflarına yönelik popülist bir söylem örneğini oluşturmaktadır.

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin 3 Mart 2015'te yaptığı TBMM Grup Toplantısı konuşmasında geçen demokrasi ve demokrasi ile ilişkili kavramların söylem çözümlemesi:

"... Demokrasiyi katleden, siyasete kurşun sıkan, bebekleri öldüren bir terör örgütünü siyasete dahil etme hazırlığı en az şehit haberi almak kadar felakettir, fecaattir..." (3 Mart 2015, MHP Grup Toplantısı).

Bu ifadeler, MHP'nin etnik temelli siyasete karşı olan, "terör" ve "şehit" kavramları ile milliyetçi ideolojisini güçlü bir dille ortaya koymaktadır. Etnik temelli siyaseti savunan bir siyasal partinin siyaset alanının dışında olması gerektiğini savunan bu söylem, liberal demokrasinin çoğulculuk ilkesine ters düşmektedir. Tarchi (2013)'nin de belirttiği gibi, popülist siyaset anlayışı homojen bir bütünlüğe işaret etmekte ve toplumu "birleşik insanlar" veya "millet" olarak tanımlamaktadır. Bu noktada, MHP'nin bu dili toplumu milliyetçi ideoloji etrafında birleştirme, siyasi alandaki bir başka partiyi "terör" kavramı ile özdeşleştirerek olumsuz bir çerçevede sunma ve kendisinin ise toplumsal birliğin temsilcisi olduğunu ima etme stratejisinin bir örneğidir. Bu bakış açısı da yine "biz" ve "onlar" temelinde bir ikili karşıtlığı yansıtmaktadır.

HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın 3 Mart 2015 tarihli TBMM Grup Toplantısında yaptığı konuşmada geçen demokrasi vurgulu söylemlerinin çözümlemesi:

"... Sokağa, mahalleye temas eden bir partiyi Türkiye hiç görmedi. Gerçek bir halk hareketini Türkiye bu kadar yakından görmedi. Bütün dünya bizi izliyor. Proje partisi olarak gelenler bizi başka şeylere inandırmak istiyorlar. Bir halk hareketinin onları süpüreceğini tahmin etmiyorlardır. Biz yeni bir dikta rejimi için iktidara talip değiliz. Katılımcı bir iktidarı yaratmak istiyoruz. Bizim yeni muktedirlere yeni saraylara ihtiyacımız yok. Emek mücadelemiz var. Bizim emekçi iktidarına ihtiyacımız var. Genç arkadaşlarımızın, bu dönemde çalışmalarımıza katkı vermesi çok önemlidir. Biz genç arkadaşlarımıza güveniyoruz... Elbetteki kesinlikle silahlar susmalı. Bu HDP'nin ve HDP'yi destekleyenlerin en büyük arzusudur. Demokratik siyasetten yanayız ve en kısa sürede bu çağrının yapılması için herkesin hazırlık yapmasını söyledik..." (3 Mart 2015, HDP Grup Toplantısı).

Bu ifadelerde demokrasi konusu bir halk hareketi vurgusuyla çerçevelenmiş ve bu "halk hareketi" ile aslında Kürt siyasal hareketi ima edilmiştir. Demirtaş bu söyleminde, mevcut siyasal iktidarın yönetim anlayışını "dikta rejimi" olarak tanımlayarak yine bir tür ikili karşıtlık yaratmış ve kendi siyaset yapma biçimlerini katılımcı ve emek mücadelesinden yana olarak konumlandırmıştır. Ayrıca, "silahların susması" vurgusuyla barışçıl bir siyaset izlediklerini ve demokrasiden yana olduklarını da ifade etmiştir. Özellikle, sokak ve mahalle gibi demokrasinin tabandan yükseldiği kamusal mekânları da işaret ederek siyaset yapma biçimlerinin eylemsel yönünü de vurgulamıştır. Ancak, halk hareketi ve katılımcı siyaset temaları daha çok kimlik siyasetine referans vermekte, ancak bu söylem demokrasi kavramını kimlik siyasetine hapsedmektedir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 1 Ekim 2015 tarihli "2. Yasama Yılı Açış Konuşmasında" geçen demokrasi ve demokrasi temalı söylemlerinin çözümlemesi:

"... Seçimlerin ardından Türkiye ekonomisi büyümeye, Türkiye demokrasisi emin adımlarla geleceğe ilerlemeye devam edecektir... Standartları yüksek bir demokrasinin, özellikle de istikrar ve güven ortamının, Türkiye ekonomisine etkisini geçtiğimiz 13 yıl içinde milletçe hep birlikte tecrübe ettik... 1 Kasım sonrası kurulacak güçlü hükümet, umuyorum ki ekonomik göstergelerin yeniden yukarıya doğru seyretmesinin de miladı olacaktır..." (01.10.2015, 2. Yasama Yılı Açış Konuşması).

Recep Tayyip Erdoğan, bu konuşmasında demokrasi kavramına ekonomik yatırımlar açısından oluşan istikrar ve güven ortamı bağlamında değinmiştir. Kesintisiz bir iktidar sürecinin ekonomiye olan olumlu etkilerini ve bunun iktidar oldukları süre boyunca da devam ettiğini vurgulayarak yeniden seçilmeleri halinde istikrarın süreceğini belirtmiştir. Bu noktada, demokrasiyi seçim sandığı ile sınırlamış, güçlü hükümet ve istikrar kavramları ile özdeşleştirmiştir. Ancak, bu söylem demokrasinin en temel özelliği olan seçimlerle iktidarların değiştirilebilmesi olanağını reddetme, demokrasiyi kendi iktidarıyla eşdeğer görme anlamına gelmektedir. Çünkü, demokrasi, istikrarlı bir yönetimin yanı sıra iktidar erkinin seçimler yoluyla değiştirilebilmesi için gerekli mekanizmaları da içermektedir.

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun 29 Ekim 2015 tarihli Ankara Tuzluçayır konuşmasının söylem çözümlemesi:

"...Eğer biz çoğunluksak, bu ülkenin huzurunu ve refahını istiyorsak Altıok'un altında buluşacağız. Birlikte olacağız. Milyonlar olmalıyız ve bütün yurttaşları kucaklamalıyız. Hiçbir vatandaşına 'Senin kimliğin nedir, senin inancın nedir, senin yaşam tarzın nedir' diye sormadım. 78 milyon yurttaşımı kucaklamaya hazırım ve kucaklayacağım. Söz, Kılıçdaroğlu sözü.... Benim bütün kadınlara sözüm var, hiç endişe etmeyin. Hiçbir ailenin geliri 720 liranın altında olmayacak. Her evde tencere kaynayacak ve bu güzel ülkede ben fakirliği tarihe gömeceğim..." (29 Ekim 2015, Ankara Tuzluçayır Konuşması).

Kılıçdaroğlu, Ankara'da yaptığı konuşmasında tüm yurttaşları kucakladığını, kimlik ve yaşam tarzı farklılıklarına saygılı olduğunu vurgulamıştır. Demokrasinin özünü oluşturan çoğulculuk ilkesi açısından önemli olan bu ifadeler, liberal demokrasinin değerlerine uygun düşmektedir. Ayrıca, yoksulluğa ilişkin vaatler de sosyal politikalara yönelik bir referans içermesi açısından önemlidir.

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin 25 Ekim 2015 tarihli Ankara Mitinginin söylem çözümlemesi:

"Huzurumuz darboğazda, iç barış ve kardeşlik ortamı buhrandadır. Terörizm Türkiye'yi kana bulamış, adeta ölüme yatırmıştır. Bölücülük mevki ve mevzi elde etmiştir. Türkiye çıkmazdadır. Türkiye sorun ve sıkıntı yumağıdır. Ve her değerimiz, her mirasımız, her kutsalımız AKP saldırısına maruz kalmıştır... Milli güvenlik duvarlarımız yıkılmıştır. Milli his ve hassasiyetlerimiz aşındırılmıştır. Milli kimlik ve geleceğimiz rehin alınmıştır. Tehlike büyüktür. Cumhuriyet tarihinde bir ilk yaşanmıştır. 10 Ekim günü, Ankara'nın göbeğinde canlı bombalar patlamıştır... 1 Kasım'da bayrağa, vatana, istikbale sahip çıkacak mısınız?" (25 Ekim 2015, Ankara Mitingi).

Bahçeli, 25 Ekim 2015 Ankara mitinginde yaptığı konuşmada, 7 Haziran 2015'ten sonra artan terör olaylarına ve 10 Ekim 2015 tarihinde Ankara'da yaşanan terör saldırısına değinmiştir. Milli güvenlik, milli kimlik gibi geleneksel ve muhafazakar değerler üzerinden bir anlatı kurmuş, iç barışın ve kardeşliğin zedelendiğini belirterek bir güvenlik tehdidine işaret etmiştir. 1 Kasım 2015 seçimleri öncesinde güvenlik ve milli beka temelinde bir söylem üretirken, bayrak ve vatan gibi milliyetçi değerleri yüceltmıştır. Bahçeli, bu konuşmasında demokrasi kavramına hiç yer vermemiştir.

HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın 8 Ekim 2015 tarihli İstanbul Mitinginin söylem çözümlemesi:

"... Biz aynı yerdeyiz. Aynı şeyi söylüyoruz. O gün de inadına barış diyorduk bugün de söylüyoruz... HDP dışında barış diyen bir parti kalmadı. Bu yüzden HDP, Türkiye'nin tek şansıdır. Oy için evlatlarımızı gözünü kırpmadan ölüme gönderenler var. Bir de gece gündüz sokaklarda meydanlarda barış için mücadele edenleri düşünün. 1 Kasım, ya savaşın ya da barış isteyenlerin olacak... Kimse bize tek dili dayatamaz, kimse bize tek milleti dayatamaz. Teklik Yaradana mahsustur. Bunlar bunu kabul etmedikleri için tekrar seçime giriyoruz..." (8 Ekim 2015, İstanbul Sultanbeyli Mitingi).

Demirtaş, İstanbul mitinginde yaptığı konuşmasında, 7 Haziran 2015 seçimleri döneminden itibaren barış ikliminin bozulduğunu, partilerinin barış için mücadele ettiğini dile getirirken, 1 Kasım seçimlerinin savaşın ve barış isteyenlerin arasında gerçekleşeceğini belirtmekte ve böylece "savaş" ve "barış" üzerinden bir ikili karşıtlık üretmektedir. Ayrıca, tek dil ve tek millet dayatmasını kabul etmediklerini de vurgulamaktadır. Bu ifadeler, farklılık vurgularının ve kimlik siyasetinin bir başka görünümüdür. HDP'nin demokrasi anlayışı, çokkültürlülük anlayışı üzerine kuruludur.

16 Nisan 2017 anayasa değişikliği referandumu kapsamında tüm siyasi parti liderleri miting düzenlemişlerdir. Bunların içinde İstanbul mitingleri katılımın genişliği ve haber medyasındaki kapsamı bakımından diğer mitinglerden daha fazla öne çıkmaktadır. Bu nedenle, tüm siyasi partilerin İstanbul mitingleri ele alınmış, liderlerin söylemleri çözümlenmeye çalışılmıştır. HDP İstanbul mitinginin yapıldığı tarihte eş genel başkanı Selahattin Demirtaş'ın tutuklu olması nedeniyle İstanbul mitinginde HDP adına konuşan Sırrı Süreyya Önder'in konuşması incelenmiştir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 15 Nisan 2017 tarihli "Sarıyer Buluşması"ndaki demokrasi söylemleri:

"... Avrupa ülkelerinin sandıktan hayır çıkması için neler yaptıklarını, Avrupalı parlamenterlerin neler yaptıklarını görüyorsunuz değil mi? Ama, yarın onlar benim milletimin cevabını görecekler. 2007'deki 367 garabeti vesaire, nasıl çalıştılar. Batılı medya organlarının Türkçe manşetlerini gördünüz. Elbette, biz bu çevrelerin seviyesine inmeyeceğiz. Bize yakışan, bu millet düşmanlarına hukuk ve demokrasi içinde cevaplarını vermektir. Bize düşen, hiç kimsenin irademize pranga vuramayacağını tüm dünyaya haykırmaktır. Anladılar, bu ara kamuoyu araştırmalarında yarınki seçimin neticesini görmeye başladılar, şimdiden yarını satın almaya başladılar, Pazartesi gününü. İnşallah bize düşen bu 'hayır' koalisyonuna çok güçlü bir 'evet'le karşılık vermektir, bunun için yarın çok önemli. Yarın ülkemiz demokrasisi için inşallah bir dönüm noktası olacaktır..." (15 Nisan 2017, Sarıyer Buluşması).

Erdoğan, bu sözlerinde iç siyaset dinamiklerine etki edebilecek dış dinamiklere vurgu yapmıştır. Bu ifadeler, sürekli bir siyasi komplo ihtimalini canlı tutarak dışsal etkilere karşı iç kamuoyunu konsolide etme yönündedir. Dolayısıyla, bütün belirtilen bu hususlar demokrasinin rasyonelitesi ile uyuşmamaktadır. Demokrasi, aynı zamanda muhalefet üretmek, muhalefetin de iktidar olabilme olanağını yaratmaktır. Bu noktada, sandıktan "hayır" çıkması ihtimalini baştan gayrimeşru ilan etmek ve bunun dış güçlerin oyunu olabileceğini ima etmek demokrasinin ruhuna uygun düşmemektedir. Bu ifadeler, "haklı olan biz", "haksız olan onlar" gibi ikili bir karşıtlık üretmektedir. Ayrıca, "evet" demenin demokrasiye hizmet edeceğini söylemek, "hayır" cephesinin görüşünü demokrasi dışı ilan etmek anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım, bir kutuplaştırma ve ikili karşıtlık temelinde popülist bir siyaset dili örneğini göstermektedir.

AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Binali Yıldırım'ın 8 Nisan 2017 tarihli İstanbul Mitinginde yaptığı konuşmanın demokrasi söylemi açısından çözümlenmesi:

"...Egemenlik kayıtsız, şartsız milletin olacak. Vesayetçiler artık tarihin derinliklerinde yol olacaklar. Türkiye kalıcı istikrara kavuşacak. Ekonomi yeni sistemde daha da hızlı büyüyecek. Demokrasi standartlarımız daha da yükselecek, milletin huzuru, güvenliği, kardeşliği daim olacak. Yargı sadece bağımsız değil, aynı zamanda tarafsız da olacak. Gençlerimiz, geleceğimiz olan gençlerimiz siyasetle tanışacak... Tek millet için evet. Tek vatan için evet. Tek bayrak için evet. Tek devlet için evet..." (8 Nisan 2017, İstanbul Mitingi).

Binali Yıldırım bu ifadelerinde kendi partilerini demokrasinin, istikrarın, huzurun, güvenliğin ve kardeşliğin temsilcisi olarak konumlandırmıştır. Kendinin olumlu yönlerini öne çıkarma örneği olarak değerlendirilebilecek bu ifadeler, birer seçim vaadi olarak söylenmiştir. Ancak, halihazırda iktidar partisini temsil eden bir siyasal aktörün, gerçekleştirme olanağını elinde bulundurduğu halde, demokrasiyi bir vaat olarak dile getirmesi demokrasinin gereklerinin yerine getirilmediğinin bir tür beyanı olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, AK Parti'nin milliyetçi tonu yüksek olan "tek millet, tek vatan, tek bayrak ve tek devlet" sloganı üzerinden de ideolojik birleştirme hedeflenmiştir.

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun 30 Mart 2017 tarihinde İstanbul Güngören'de yaptığı konuşmanın demokrasi söylemi açısından çözümlenmesi:

"... 2010 referandumunda sokak sokak gezdim, 'Hayır deyin' dedim. Bakın o anayasa değişikliği bir darbenin hazırlayıcısı olarak gündeme geldi. Şimdi "Türkiye ayrışmasın, gerginlik yaşanmasın, birlikte yaşayalım, huzur içinde yaşayalım, demokrasi içinde yaşayalım" diyorsak, 16 Nisan'da gideceğiz, yine "Hayır" oyunu gururla kullanacağız. Ve torunlarımıza diyeceğiz ki, "Bir darbe anayasası getirdiler, ayrıştıran bir anayasa getirdiler, ben demokrasiyi savundum, ben senin hakkını savundum, torunlarımın geleceğini düşündüm ve o anayasa değişikliğine 'Hayır dedim' diyeceksiniz." (30 Mart 2017, Güngören, İstanbul).

Kılıçdaroğlu'nun bu ifadeleri "hayır" oyunu konsolide etmeyi amaçlarken, bunu duygusal bir temele dayandırmaktadır. Gelecek kuşakları kurtarma vurgusu oldukça soyut ve hayali bir ifadedir. Bugünün rasyonel çözümlerini üretmek yerine, bir gelecek korkusu yaratmaya yöneliktir. "Hayır" vurgusu, siyasi bir akıl ve tartışma çerçevesinde değil, sadece pragmatist bir şekilde slogan düzeyinde ele alınmıştır. Yurttaşın neden

“hayır” demesi gerektiği kavramsal bir bütünlük içinde açıklanmamıştır. Bu söylem, rasyonel bir perspektif ortaya koymamaktadır.

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin 9 Nisan 2017 tarihli İstanbul Mitinginde yaptığı konuşmanın demokrasi söylemi açısından çözümlenmesi:

“İstanbul bir hafta sonra demokrasi hazımsızlarına dersini verecektir...” (9 Nisan 2017, İstanbul Mitingi).

Bu ifadeler “hayır” oyu vermeyi demokrasi dışı olarak görmekte ve bu kanatte olanları ötekileştirmektedir. Bu bakış, “biz” ve “onlar” ayrımını pekiştirmektedir.

HDP Ankara Milletvekili Sırrı Süreyya Önder'in 8 Nisan 2017 tarihli İstanbul Mitinginde yaptığı konuşmanın demokrasi söylemi açısından çözümlenmesi:

“... Aslında oylanan evet ya da hayır değil, oylanan savaş mı barış mı meselesidir. Hiçbir gerekçesi yokken masayı deviren bu ülkede “Kürt de yoktur Kürt sorunu da yoktur” diyen zihniyet hesap sorulamaz bir yere gitmek istiyor... Siyasetsizliği siyaset sanan bazı muhalefet partileri de bu değirmene su taşıdılar. Ama büyük bir bedel ödemedi bu hatalarının farkına varmaları gerekiyor. Bu ülke bir çiçek bahçesidir. Bu ülkede dünyadaki neredeyse bütün renkleri, bütün halkları, bütün inançları ihtiva eden bu topraklar, Mehter Marşı ile İzmir Marşı aralığına mahkum değildir. Üçüncü yol çok dilli, çok halklı bir birlikteliğin bütün dünyaya örnek olmasıdır. Derdimiz, hedefimiz bunu ...” (8 Nisan 2017, İstanbul Mitingi).

Sırrı Süreyya Önder konuşmasında iktidar partisini ile diğer muhalefet partilerini “Kürt sorununa” bir çözüm üretmemekle eleştirmiştir. Ayrıca, anayasa değişikliği referandumunun ürettiği ikili karşıtlığı ve kutuplaşmayı bir başka boyuta taşıyarak savaş ve barış isteyenler arasındaki bir yarılma olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, Önder, Türkiye'deki ideolojik kampaşmanın sembolleri olan marşlar üzerinden toplumun iki ideolojik paydasına gönderme yapmış, kendilerini bu alanın dışında konumlandıklarını belirtmiş ve üçüncü bir yol olarak çok dilli ve çok halklı toplum hedeflerini ortaya koymuştur. Radikal demokrasinin farklılıklara dayalı çokkültürlü toplum anlayışını referans alan bu bakış açısı, çoğulculuğu teşvik etmesi açısından demokrasinin ruhu ile örtüşmekle birlikte, toplumdaki diğer eşitsizliklere ve liberal demokrasinin diğer unsurlarına yönelik güçlü bir vurgu içermemesi nedeniyle tek boyutlu bir kavrayışa işaret etmektedir.

SONUÇ

Van Dijk (1997, s.44), kamusal söylemi kontrol edenlerin kamuoyunu da kontrol etme gücüne sahip olduğunu, bu tür bir kontrolün söylem çözümlenmesinin aynı zamanda doğal olarak bir siyasal çözümlenme biçimi olduğunu belirtmiştir. van Dijk bunu, doğrudan ekonomi-politik değil, daha çok siyasal aktörlerin zihinlerini ve eylemlerini kontrol eden dilin ve söylemin sembolik ekonomisi olarak tanımlar. Türkiye'de demokrasi ve demokratikleşme probleminin nasıl ele alındığını, siyasi liderlerin demokrasi kavrayışını ve bunun siyaset açısından ne gibi açılımlar ve sınırlılıklar içerdiğini inceleyen Doğanay vd. (2017), Türkiye'de siyasetin biçimsel demokrasi alanına sıkıştığını ve demokrasiyi seçimlere ve adaylar arasındaki rekabete indirgediğini, liderlerin çoğu zaman demokrasiye ve ilgili kavramlara seçmenin desteğini kazanmak ve rakip siyasi partinin olumsuzluğunu vurgulamak için başvurduğunu tespit etmişler ve “demokrasinin demokratikleştirilmesi” ne vurgu yapmışlardır.

Bu çalışma da demokrasi kavramının, liberal demokrasinin temel ilkelerini kurumsallaştırmak ve güçlendirmek yerine, daha çok “olumlu biz” ve “olumsuz onlar” karşıtlığını inşa etmek, popülizm temelinde kitlelerin desteğini almak ve kendi politikalarını meşrulaştırmak amacıyla kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Demokrasinin soyut niteliği ve olumlu çağrışımlarla yüklü anlam dünyası onu kullanışlı bir kavram haline getirmiş ve aslında birbirinden çok farklı politikalar tarafından araçsallaştırılmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca, retorik olarak olumlu bir kavram oluşu da onu her yerde olan, ama aslında hiç olmayan bir hayalete dönüştürmüştür. Demokrasi bu kadar farklı yorumlanabilen bir kavram olamayacağına göre, onu belirli bir normatif temelde ele almak gerekmektedir. Bu çalışma kapsamında, liberal demokrasinin normatif ilkeleri demokrasinin temel nitelikleri olarak kodlanmış ve siyasal metinlerde de bu özellikleri yönünden incelenmiştir.

Ancak, demokrasinin ve demokrasinin bileşeni olan diğer kavramların daha çok siyasal partilerin ideolojilerine göre yorumlandığı ve bir siyasal kampanya konusu haline getirildiği görülmüştür.

AK Parti demokrasiyi daha çok oy kullanma ve seçimlere katılma boyutuyla yorumlamıştır. AK Parti'nin siyasal aktörlerinin demokrasiyi daha çok biçimsel yönüyle ve bir seçim kampanyası aracı olarak kullandıkları ve aynı zamanda muhafazakar popülist bir söylemin merkezine yerleştirdikleri görülmektedir. CHP hukuk devletinin önemine, yargının bağımsızlığına ve temel haklar ve özgürlükler konusuna vurgu yapmış, mevcut sistemde yargının bağımsız ve tarafsız olmadığını ima etmiş ve iktidar partisine yönelik eleştirisini evrensel ilkelerin aşınması üzerinden inşa etmiştir. CHP, yargı bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü ilkelerine referans verirken, temel yurttaşlık hakları olan ekonomik ve sosyal hakları çok zayıf bir sesle dile getirmiştir. Dolayısıyla, yurttaşlık haklarını ekonomik ve sosyal eşitlik temelinde değil, daha çok bireysel haklar ve özgürlükler gibi sivil haklar üzerinden tanımlamış ve demokrasiyi soyut bir değerler bütünü olarak anlamlandırmıştır.

MHP, 7 Haziran 2015 ve 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinde, diğer sol parti liderleri gibi, anayasanın sorunlu taraflarına değinse de tam bir demokrasi tanımına yer vermemiştir. 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği referandumunda ise bu çizgisinin dışına çıkmış, AK Parti'ye daha yakın bir pozisyon olarak siyasal sistem değişikliğini getiren yeni anayasanın gerekli olduğunu savunmuştur. HDP'nin demokrasi kavrayışı ise kimlik temelli olup, farklılık vurgusuna dayanmaktadır. HDP'nin siyasi retorik benzerlikler yerine farklılıkları öne çıkarmakta, temsili demokrasinin mekanizmalarını aşan ve katılımcılığı öne çıkaran bir radikal demokrasi söylemine işaret etmektedir. Eşitlik, özgürlük gibi evrensel kavramlar eşliğinde farklılıklarla yaşama vurgusu post-modernizmin yeni değerlerine referans verirken modernist değerlerle çatışmakta ve siyaset ortamında yeni tartışmalar yaratmaktadır.

Özetle, sol yelpazede konumlanan siyasi parti liderlerinin sağ parti liderlerine oranla demokrasi, adalet, haklar ve özgürlükler, güçler ayrılığı, eşitlik, özgürlük, sosyal haklar ve hukukun üstünlüğü gibi kavramlarına daha fazla değindiğini, ancak sol parti liderlerinin de bu kavramlara farklı açılardan baktıklarını söylemek mümkündür. Sağ parti liderlerinin ise daha çok popülist bir dil üzerinden kutuplaştırma ve karşı tarafı düşmanlaştırma yoluyla topluma seslenmekte ve geleneksel değerler, tarih ve din temelinde bir bütünlük yaratmaya çalışmaktadır. Soyut değerler, bizlik duygusu ve lidere duyulan inanç siyasetin kendisi olmakta ve aslında demokrasinin değerine ve yaşam pratiğine getireceği katkılara ilişkin rasyonel tartışmalar siyasal alanının dışında kalmaktadır.

Bu çalışmada, liderlerin demokrasiyi normatif yönleriyle değil de daha çok kendi pragmatist çıkarlarına uyumlu olacak şekilde yorumladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Siyasal partilerin ideolojik farklılaşması, demokrasi anlayışlarını da dönüştürmekte ve demokrasinin temel ilkeleri anlam kaybına uğramaktadır. Liderlerin demokrasiye farklı anlamlar yükleyerek onu daha çok seçim malzemesi olarak kullanmaları demokrasinin giderek gerilemesi sonucunu da doğurmaktadır. Demokrasi, sadece "oy kullanma" ve "sandığa gitme" fetişizmine indirgenildiğinde ve diğer yapısal unsurlarıyla birlikte ele alınmadığında sosyal ve ekonomik haklar, bireysel hak ve özgürlükler, hukukun üstünlüğü, hukuk devleti, güçler ayrılığı ve azınlık hakları gibi temel nitelikteki ilkeler tartışma dışı kalmakta, ana siyasetin konusu olamamaktadır. Bu demokrasi kavrayışı, evrensel olarak kabul edilen Batı tipi demokrasi anlayışından uzaklaşılmasını ve demokrasiyi geliştirme yollarının kapanmasını beraberinde getirmektedir. Bu tür siyasal söylem çalışmaları, siyasetin kutuplaştırıcı ve negatif dilinin dönüştürülmesi, toplumun tümü için eşitlikçi ve özgürlükçü bir demokrasi anlayışının geliştirilmesi ve daha demokratik bir siyasal kültürün yerleşmesi için yeni tartışmaları açması bakımından katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Chilton, P. (2004). *Analysing Political Discourse: Theory and practice*. London: Routledge.

Doğanay, Ü., Karaaslan Şanlı, H., Özdemir Taştan, İ. (2017). *Seçimlik Demokrasi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Dunmire, P.L. (2012). *Political Discourse Analysis: Exploring the Language of Politics and the Politics of Language*. *Language and Linguistics Compass* 6/11: 735–751, 10.1002/Inc3.365.

- Faiclough, I. ve Fairclough, N. (2012). *Political Discourse Analysis: A Method For Advanced Students*, New York: Routledge.
- Farrelly, M. (2015). *Discourse and democracy: critical analysis of the language of government*. New York and Abingdon: Routledge.
- Grugel, J. ve Bishop, M. L. (2014). *Democratization: A Critical Introduction*. London: Palgrave.
- Gözler, K. (2017). "Cumhurbaşkanlığı Sistemi mi, Başkanlık Sistemi mi, Yoksa Neverland Sistemi mi? 16 Nisan'da Neyi Oylayacağız?", <http://www.anayasa.gen.tr/neverland.pdf> (Konuluş Tarihi: 24 Şubat 2017).
- Heywood, A. (2015). *Political Theory: An Introduction*, 4th edition, London: Palgrave.
- Ives, P. (2011). *Gramsci'de Dil ve Hegemonya*. Ekrem Ekici (çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Kampf, Z. (2015). *Political Discourse Analysis*. *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*, 1–17. <https://doi.org/10.1002/9781118611463.WBIELSI096>
- McGuigan, J. (1992). *Cultural Populism*, Taylor & Francis Group, 1992. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/firat-ebooks/detail.action?docID=166630>. Created from firat-ebooks on 2018-03-22 04:14:29.
- Niose, D. (2015). *Political Discourse is Getting Dangerously Anti-Intellectual*. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/our-humanity-naturally/201512/political-discourse-is-getting-dangerously-anti-intellectual>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2018.
- Orwell, G. (1946). *Politics and the English Language* (First published in *Horizon*, April 1946). <http://www.resort.com/~prime8/Orwell/patee.html>, erişim tarihi: 5.5.2018.
- Rose, G. (2016). *Visual Methodologies: An Introduction to Researching with Visual Materials*. London: Sage.
- Scheuer, J. (2005). *Discourse and Democracy*, <https://www.dissentmagazine.org/article/discourse-and-democracy>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2018.
- Shorten, A. (2016). *Contemporary Political Theory*. London: Palgrave.
- Şen, Y. F. (2015). *Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Milliyetçilik Söylemi: Bir Siyasal Söylem Çözümlemesi*. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, Sayı: 44, ss. 157-180.
- Tarchi, M. (2013). *Populism and Political Science: How to Get Rid of the "Cinderella Complex"*. *Contemporary Populism: A Controversial Concept and Its Diverse Forms*, edited by Sergiu Gherghina, et al., Cambridge Scholars Publishing. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/firat-ebooks/detail.action?docID=1336758>. Created from firat-ebooks on 2018-03-22 04:34:46.
- van Dijk, T. A. (1997). *What is Political Discourse Analysis?*, *Political Linguistics*, İçinde Jan Blommaert ve Chris Bulcaen (eds.). *Belgian Journal of Linguistics* 11, pp.11-52, <https://doi.org/10.1075/bjl.11.03dij>
- van Dijk, T. A. (2016). *Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach*. İçinde Ruth Wodak ve Michael Meyer (eds). *Methods of Critical Discourse Studies*, London: Sage.
- Wilson, J. (2003). *Politik Söylem*. İçinde *Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji, Barış Çoban ve Zeynep Özdemir (haz.)*, ss. 131-154, İstanbul: Su Yayınevi.
- Wood, L. A. ve Kroger, R.O. (2000). *Doing Discourse Analysis: Methods for Studying Actionin Talk and Text*. Thousand Oaks: Sage.

İnternet Kaynakları

AK Parti, 7 Haziran 2015, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/04/15/iste-ak-partinin-7-haziran-secim-beyannamesi>

AK Parti, 1 Kasım 2015, <https://www.akparti.org.tr/site/haberler/iste-ak-partinin-secim-beyannamesi/78619#1>
AK Parti, 16 Nisan 2017, <http://www.akparti.org.tr/kararimizevet/>

CHP, 7 Haziran 2015, <https://bianet.org/kurdi/toplum/163917-chp-7-haziran-secim-beyannamesi>
CHP, 1 Kasım 2015, <https://cdn.chp.org.tr/cms/0/Folder/52608.pdf>

CHP, 16 Nisan 2017,
https://serdargunes.files.wordpress.com/2012/11/anayasa_degisikligi_ne_getiriyor_35_soru_35_cevap_2017.pdf

MHP, 7 Haziran 2015,
https://www.mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/MHP_Secim_Beyannamesi_2015_tam.pdf

MHP, 1 Kasım 2015, https://www.mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/1kasimsecimleri/beyanname_1kasim2015.pdf

MHP, 16 Nisan 2017,
https://www.mhp.org.tr/usr_img/mhp2007/kitaplar/kitapcik_mhp_ve_anayasa_degisikligi.pdf

HDP, 7 Haziran 2015,
<http://www.hdp.org.tr/images/UserFiles/Documents/Editor/HDP%20Secim%20Bildirgesi%20Tam%20Metin.pdf>

HDP, 1 Kasım 2015, <http://www.hdp.org.tr/tr/materyaller/secim-arsivi/genel-secim-1-kasim/6337>

HDP, 16 Nisan 2017, <http://www.hdp.org.tr/tr/materyaller/referandum-2017/10062>

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2 Mayıs 2015 Tarihli Diyarbakır Toplu Açılış Töreni Konuşması
<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/32125/diyarbakir-toplu-acilis-torende-yaptiklari-konusma.html>

AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun 20 Mayıs 2015 Tarihli İl Başkanları Toplantısı konuşması
<http://m.akparti.org.tr/site/haberler/basbakan-davutoglundun-20-mayis-tarihli-il-baskanlari-toplantisi-konusmasini/74962#1>

AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun 17 Mart 2015 tarihli TBMM Grup Toplantısı konuşması, <https://www.youtube.com/watch?v=URJUX2H5sA>

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun 31 Mart 2015 tarihli TBMM Grup Toplantısı Konuşması
<https://www.youtube.com/watch?v=IOoH9dmmG1Q&t=626s>, (Deşifre: 9:16-9:43).

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin 3 Mart 2015 TBMM Grup Toplantısı Konuşması
http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/3747/index.html

HDP Lideri Selahattin Demirtaş'ın 3 Mart 2015 Tarihli TBMM Grup Toplantısı Konuşması
<http://www.ensonhaber.com/selahattin-demirtasin-grup-toplantisi-konusmasi-2015-03-03.html>

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 01.10.2015 Tarihli "2. Yasama Yılı Açılış Konuşması

<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/35491/turkiye-buyuk-millet-meclisi-25-donem-2-yasama-yili-acis-konusmasi.html>

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun 29 Ekim 2015 tarihli Ankara Mitingi

<https://www.chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglunun-ankara-tuzlucayirda-yaptigi-konusma-turkiyenin-chp-iktidarina-htiyaci-var-29-ekim-2015>

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin 25 Ekim 2015 Tarihli Ankara Mitingi

http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/3978/index.html

HDP Lideri Selahattin Demirtaş'ın 8 Ekim 2015 Tarihli İstanbul Mitingi

<http://www.hdp.org.tr/tr/guncel/haberler/demirtas-halk-senin-kolen-degil-senin-onunde-diz-cokmez/6354>

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 15 Nisan 2017 Tarihli İstanbul "Sarıyer Buluşması",
<https://www.youtube.com/watch?v=3clc87V6BwU&t=2502s>, (Deşifre:40:04-41:23).

AKP Genel Başkanı ve Başbakan Binali Yıldırım'ın 8 Nisan 2017 Tarihli İstanbul Mitingi,

<http://m.akparti.org.tr/site/haberler/basbakan-yildirim-buyuk-istanbul-mitinginde-yaptigi-konusmanin-tam-metni/89651#1>

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun 30 Mart 2017 Tarihli İstanbul Mitingi

<http://halklailiskiler.chp.org.tr/Haberler/37/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-istanbul-gunqoren-chp-ilce-baskanliginda-konustu-56608.aspx>

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin 9 Nisan 2017 Tarihli İstanbul Mitingi

http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4243/index.html

HDP Ankara Milletvekili Sırrı Süreyya Önder'in 8 Nisan 2017 Tarihli İstanbul Mitingi

<http://www.hdp.org.tr/tr/guncel/haberler/istanbul-mitingimizden-hayir-ve-baris-cagrisi-yukseldi/10252>